

Brunfels: Kreuterbuch, 1535, Breyter Wegrich, Roter Wegrich.

Breyter Wegrich. Roter Wegrich.

Von dem Nammen.

Wegrich würt uff Kryechisch genennt Arnoglossos, oder Heptapleuros, oder Polyneuros, und uff Latinische Plantago, und Arnoglossa, und zũ teütsch Wegrich, oder Schaffzung.

Wie der Wegrich gefortmiert und gestaltet, auch wie vil des selbigen geschlecht. Wegrich ist ein vast gemeyns kraut, menigklich wol bekant. Würt vom Dioscotide

Brede weegbree. Rode weegbree. (*Plantago major*, *Plantago lanceolata*, *Alisma plantago-aquatica*)

Van de namen.

Weegbree wordt op Grieks genoemd Arnoglossos of Heptapleuros of Polyneuros en op Latijn Plantago en Arnoglossa en in Duits weegbree of schaapstong.

Hoe de weegbree gevormd en gesteld is, ook hoeveel van datzelfde geslacht.

Weegbree is een erg algemeen kruid,

und Plinio, sampt allen Alten dteyerley beschriben, Gtossor, od Bteytter Wegrich. Kleyner, oder Spitzwegrich. und der dtitt, Frôschleffelkraut.

Von der gestalt des Bteyten Wegrichs. Der Giossz, oder Bteyt Wegrich der hatt ein bteyts blatt, gleich einer zungen. Darumb er auch Schaffzung genennt, unnd über den rucken mit syben rippen gefasszet, schwartzgryen, unnd hartblättig, mit vilen ecken. Unnd so er blûet, hat er in der mitten ein kleins dôldlin zûringumb mit samen bedeckt. (xxij) [47]

Contafactur des Spitzen Wegrichs. Der Klein, würt darumb der Spitz Wegerich genant, das er ein spitz blatt hat, schmal, weych und zârter. Sein stengel ist eckecht. sein blûet bleychfarb, und hat ein dolden gleich dem Bteyten.

Wie Frôschlôffelkraut gefotmyeret. Frôschlôffelkraut ist dem vorderigen nit vast ungleich, ist aber zâher, und darzû schwârtzer. wechpt in den seehen und strengen wasszeren, vast anmûtig den frôschen, die darinn pflegen zûsitzen.

An was statt der Wegerich gern wechpt. Wegerich hatt sonderlich kein eygen statt, doch wechpt er vast umb die weg, an den rheynen, unnd schâtigen orten, auch uff ettlichen matten unnd gârten. Und wo er sich ein mal besamet, nimpt er vast überhandt,

menigeen goed bekend. Wordt van Dioscorides en Plinius samen alle ouden driebvormig beschreven, grote of brede weegbree. Kleine of spitse weegbree. En de derde kikkerlepelkruid.

Van de gestalte der brede weegbree. De grote of brede weegbree die heeft een breed blad gelijk een tong. Daarom het ook schaapstong genoemd is en over de rug met zeven ribben gevat, zwartgroen en hard bladerig, met vele hoeken. En zo het bloeit heeft het in de midden een klein schermpje ringsom met zaden bedekt. (xxij) [47]

Tekening van de spitse weegbree. De kleine wordt daarom de spitse weegbree genoemd omdat het een spits blad heeft, smal, week en zachter. Zijn stengel is hoekig. Zijn bloei bleekkleurig en heeft een scherm gelijk de brede.

Hoe kikkerlepelkruid gevormd is. Kikkerlepelkruid is de vorige niet erg ongelijk, is echter taaier, en daartoe zwarter. Groeit in de meren en sterke wateren, vast aangenaam de kikkers die daarin plegen te zitten.

Aan welke plaats de weegbree graag groeit. Weegbree heeft bijzonder geen eigen plaats, doch groeit het vast om de wegen, aan de kanten en beschaduwde oorden, ook op

vergeet nit, man yette yn dann in sonderheit mit der wurtzelen hârup.

Welcher Wegrich der besser.

Wiewol aber beyde Wegrich ein kostbarlich hochberûmpt kraut ist, darvon auch der hochgelert philosophus Chrysippus ein eygen büch geschriben, So vermeynet Macer, dz der grôsser, auch die grôste krafft hab, ist auch gemeynklichen mer im btrauch dann der Spitz.

Zeit seiner ynsammlung.

Die besste zeit seiner distillyerung, ist am end des Meyens, da soll ynen sammeln. Will man aber den samen darvon haben, so warte man uff den Augst.

Wie lang diß kraut wâret.

So Wegerich an einen sauberen truckenem ortt verwart, haltet er sich wol ein jor lang gût. Nâmmlich den samen solle man kostlich und wol bewaren. dann er grossze tugent an ym hat. Macer machet auch safft darup, halt sich gleich also.

Wie ein Wegrich umb den anderen mag gebraucht werden.

So man einerley des Wegrichs nit wol môcht zûr handt haben, als dann mag man btrauchen die andere. Dann (xxxij) [48] darinn kien gefârlichkeit ist.

Von der Complexion des Wegreichs.

Wegrich kûlet und dôttret in dem anderen

ettelijke weiden en hoven. En waar het zich eenmaal bezaait neemt het vast overhand, vergaat niet, men roeit hem dan in het bijzonder met de wortels eruit.

Welke weegbree de betere.

Hoewel echter beide weegbree kostbare en zeer beroemde kruiden zijn waarvan ook de zeer geleerde filosoof Chrysippus een eigen boek heeft geschreven zo meent Macer dat de grotere ook de grootste kracht heeft en is ook gewoonlijke meer in gebruik dan de spitse.

Tijd zijn inzameling.

De beste tijd zijn distilleren is aan eind van mei, dan zal men ze inzamelen. Wil men echter de zaden daarvan hebben dan wacht men tot augustus.

Hoe lang dit kruid duurt.

Zo weegbree aan een zuiver droog oord bewaard wordt houdt het zich wel een jaar lang goed. Namelijk de zaden zal men kostelijk en goed bewaren, dan het grote deugd aan hem heeft. Macer maakt ook sap daaruit, houdt zich gelijk also.

Hoe een weegbree voor de andere mag gebruikt worden.

Zo men een soort weegbree niet goed mag ter hand hebben als dan mag men gebruiken de andere. Dan (xxxij) [48] daarin geen gevaarlijkheid is.

grad. Hat ein kleine schârpffe, der halben er dann die bôþe geschwâr, flüssz und feüle reyniget. doch ist solich schârpffe on kratzen oder beissen. Und wurtzel unnd kraut vast einerley natur. Sein frucht ist gar einer zarten substantz.

Krâfft und tugent des Wegrichs.

Wegerich bletter trücknen uþ und zyehen zûsammen. Darumb so werden sye gebtaucht, zû den bôþen faulen und flyesszenden schâden.

Auch zû den schâden, die man nennet Elephantiam, maltzerey geschlecht.

Was für geschwâr seind die da umb sich fressen, Carbunckel, und veraltere schâden, reyniget Wegrich, und heylt sie.

Wegerich stillt das blût, stopffet die rot Rûr, mit esszig gekocht, und gessen, oder in ein clistyer, oder auch das pulver darvon genossen, oder ein mûplin davon gemacht, und gessen.

Mag auch uffgelegt werden über den Brannt, hitzige apostemen, geschwullsten der geschwâr, und krôpff.

Der mund mit disem wasser, od decoction gewaschen, vertreibt das Essen in dem mund.

Sein safft in die Fistelen getropffet, heylet sye.

Des gleichen in die augen getropffet, reyniget, und kûlet sye. und in die oren, btingt wider das gehôtd.

Wer blût speyet, oder harnet, trincke des wassers. es versteet ym.

Van de samengesteldheid der weegbree.

Weegbree verkoelt en droogt in de andere graad. Heeft een kleine scherpte, derhalve het dan de boze zweren, vloed en vuilheid reinigt. Doch is zulke scherpte zonder krassen of bijten en wortel en kruid vast een en dezelfde natuur. Zijn vrucht is een erg zachte substantie.

Kracht en deugd der weegbree.

Weegbree bladeren drogen uit en trekken tezamen. Daarom zo worden ze gebruikt tot de boze vuile en vloeiende schaden.

Ook tot de schaden die men noemt Elephantiam, huiduitslag geslacht.

Wat voor zweren zijn die daar om zich vreten, karbonkel en verouderde schaden reinigt weegbree en heelt ze.

Weegbree stelt dat bloed, stopt de rode loop, met azijn gekookt en gegeten of in een klysma of ook dat poeder daarvan genoten of een moesje daarvan gemaakt en gegeten.

Mag ook opgelegd worden over de brand, hete gezwollen, zwellingen der zweren en krop.

De mond met dit water of afkooksel gewassen verdrijft dat eten in de mond.

Zijn sap in de lopende gaten gedruppeld heelt ze.

Desgelijks in de ogen gedruppeld reinigt en verkoelt ze en in de oren, brengt weer dat gehoor.

Wie bloed spuwt of plast drinkt dat water, het stopt hem.

De wortel van weegbree gekookt of gegeten

Die wurtzel vom Wegrich gekocht, oder gessen, oder under die zân gelegt, benimpt das zanwee.

Ettlich tragent sye an dem halp für die pestilentz, gegraben zwischen den zweyen unser frawen tag.

Die weiber hencken auch soliche den kinden an den halp, für die krôpff.

Plinius schreibts, und ist ein erfaren artzneye, das dißer wurtzelen drey mit drey becher wein und wasser getruncken, sey güt für den dreytâgigen Ritten. und ist eygentlichen wot vom gebtanten wasser, des selbigen getruncken uff. iij. untz im paroxismo.

Nim Wegrich wasser, und Endivien wasser, vermeng sye mit gûtem weiszem zucker, es stercket das hertz und die leberen.

Für sanct Anthonien feür, nim wegrich wasszer, und Hauþwurtz wasszer, oder safft, mit esszig vermengt, schlage es darüber.

Wegerich unnd Aron pulver gethon in die feigblateren, heylet sye.

Was vom feür gebtant, leschet es.

Bertram wurtzel, und wegrich wurtzel gepulvert, unnd mit lâbem wasser in die zân gethon, legt das zanwee.

Welcher frawen ir kranckheit zû vil get, die trinckt dises wassers, es stopfft.

Dipes kraut, mitt allen dem das es an ym hat, ôffnet die leber, miltz, nyeren, und kûlet sye.

Zûm fyertâgigen feber soll es gebraucht werden mit theriacks, ee dann es den menschen anstosszt, oder sein safft, mitt honig wasser. Du würft ettwas krafft darinn

of onder de tand gelegd beneemt de tandpijn. Ettelijke dragen het aan de hals voor de pest, gegraven tussen de twee onzer vrouwen dagen.

De wijven hangen ook zulke de kinderen aan de hals voor de krop.

Plinius schrijft en is een ervaren arts enij dat van deze wortels drie met drie bekers wijn en water gedronken is goed voor de driedaagse malaria aanvallen en is eigenlijk waar van het gebrande water, diezelfde gedronken op 3 ons in paroxisme.

Neem weegbree water en andijvie water vermeng ze met goede witte suiker, het versterkt de hart en de lever.

Voor Sint Anthonius vuur, neem weegbree water en huislook water of sap met azijn vermengt, sla het daarover.

Weegbree en Arum poeder gedaan in de aambeien heelt ze.

Wat van vuur gebrand is lest het.

Bertram wortel en weegbree wortel gepoederd en met lauw water in de tand gedaan legt de tandpijn.

Welke vrouwen hun ziekte teveel gaat die drinken dit water, het stopt.

Dit kruid met alles dat het aan hem heeft opent de lever, milt, nieren en verkoelt ze.

Tot de vierdaagse malariakoorts zal het gebruikt worden met teriakel eer dan het de mensen aanstoot of zijn sap met honingwater. U zal wat kracht daarin zien.

(xxxiiij) [49]

Voor een dulle honden beet leg dit kruid in de wond, het heelt zeer.

sehen. (xxxiii) [49]

Für eins ropenden hundts byssz, leg dipes kraut in die wund, es heylet syr.

Also auch für schlangen, oder ander gyfftiger thyer byssz.

Hat sich yemants übergangen, und seind ym die füssz geschwollen, der lege dipes kraut an die solen der füssz, es verfeucht die geschwullst.

Wegerich bletter gestosszen mit saltz, und uber das schmerzhaftig ortt gelegt hyndert dz grawlicht wee von podagram.

Offt genanter safft von den blätteren, unnd geben den keichenden menschen, und die sanct Veltins syechtagen haben, ist ynen vast bequem.

Alzo ook voor slangen of ander giftige dierenbeten.

Heeft zich iemand over gegaan en zijn hem die voeten gezwollen die legt dit kruid aan de zolen der voeten, het bevochtigt de zwellingen.

Weegbree bladeren gestoten met zout en over dat smartelijke oord gelegd verhindert dat gruwelijke pijn van podagra.

Vaak genoemd sap van de bladeren en gegeven de kuchende mensen en die Sint Valentijn ziekdagen hebben is hen erg bekwaam.

Fuchs;

Van weegbree. Kapittel 11.

Namen.

Weegbree of schaapstong wordt in Grieks en Latijns Arnoglossum genoemd. En wordt ook dit kruid in Latijn Plantago geheten welke naam in de apotheken gebleven is. Schaapstong echter wordt het genoemd derhalve dat zijn blad een schaapstong gelijk is.

Geslacht.

Naar aantonen van Dioscorides en alle ouden zo van de kruiden geschreven hebben zijn van de weegbree twee geslachten, groot en klein. Echter bij ons worden gevonden drie geslachten, de grote, middelste en de spitse weegbree die men ook de smalle noemt. De grote noemt men rode weegbree. (Plantago major) De middelste brede. (Plantago media) De derde echter spitse weegbree, daarom dat het spitse en smalle bladeren heeft zoals de grote brede. (Plantago lanceolata) Wordt echter rode weegbree vanwege de oorzaak geheten dat zijn aren met de zaden een weinig roodbruin zijn.

Vorm.

De grote weegbree heeft brede bladeren zoals de biet, die hebben uitwendig zeven ribben die zich alle aan einde van het blad tegen der wortel tezamen dragen. Gewint ronde of soms, zoals ook Dioscorides meldt, kantige harige stengels van een zeventien cm hoog en roodkleurig, die zijn van het midden aan tot aan de top en ringsom met zaden omgeven en bedekt. Aan zijn aren vindt men soms gele en soms ook groene bloempjes. Zijn wortel is zacht, vezelachtig, wit en in de grootte een vinger. De middelste en brede weegbree is een weinig kleiner. Zijn bladeren die op de aarde als een ster

uitgespreid liggen zijn ruw en harig, met zeven gevouwen ribben en elk blad zo het volkomen is [65, 66, 67, 68] een tong gelijk. De stengels zijn rond, harig, zeventien cm hoog, die dragen in het bovenste witte met purperbruine vermengde geaarde welriekende bloemen. De wortel is der vorige gelijk. De spitse weegbree bladeren zijn smaller, kleiner, weker, gladder en zachter. Zijn stengels zijn kantig, neigen zich tot de aarde, dragen in het bovenste bleekkleurige geaarde bloemen.

Zijn groeiplaats.

De grote weegbree groeit graag aan vochtige oorden. Desgelijks ook de spitse, doch ook aan de akkerkanten, in hof en weiden

Tijd.

Bloeien alle samen tegen mei en juni. Dat zaad mag in augustus verzameld worden.

De natuur en samengesteldheid.

Weegbree koelt en droogt in andere graad.

De kracht en werking.

Weegbree bladeren drogen uit en trekken tezamen. Daarom worden ze nuttig gebruikt tot allerlei boze vloeiende en onreine wonden.

Weegbree stelt dat bloed en de rode loop en vooral het zaad met wijn gedronken. De bladeren opgelegd helen de vretende schade en alle vloeiende schaden. Mogen ook nuttig opgelegd worden diegenen zo van razende honden gebeten zijn. Item de brand, de hete gezwollen, oorzweren en gezwollen der klieren. Met zout opgelegd verdrijven ze de krop. Het sap van de bladeren is goed tot de mondvuilheid zo men de mond vaak per dag daarmee wast. In de lopende gaten gedaan heelt het diezelfde. Het is ook zeer bekwaam de kuchenden gegeven en diegene zo de vallende ziekte hebben. In de oren gedaan neemt het weg hun smarten. In de ogen gedaan lest het de hitte van diezelfde. Dient ook goed diegenen zo dat tandvlees bloedt en steeds bloed uitspuwen. Gemeld sap gedronken of in de vrouwelijke schaam gedaan stopt de wijven ziekte. Weegbree zaad met wijn gedronken stopt dat bloed uitspuwen. De wortel van weegbree gekookt en met de water de mond uitgespoeld of de wortel onder de tanden gekauwd beneemt de tandpijn. De wortel ook samen met de bladeren in zoete wijn gedronken heelt de zweren der blaas en nieren. Zijn ook goed tot de verstopping der lever en nieren. Drie van deze wortels in vier lot wijn en zoveel water gedronken verdrijft de driedaagse malariakoorts. Dergelijke vier, de vierdaagse. Ettelijke hangen weegbree wortel aan de hals, menen de krop daarmee te verdrijven.

Van waterweegbree. Kapittel 12. (*Alisma plantago-aquatica*)

Namen.

De waterweegbree wordt ook in Duits kikkerlepelkruid genoemd, daarom dat die bladeren zoals een lepel gevormd zijn en de kikkers altijd hun woning bij dit gewas hebben. Omdat het echter de weegbree gelijk is en in waterige oorden graag groeit noemt men het op Latijn *Plantaginem aquaticam*. Of het echter de oude Grieken en Latijnen is bekend geweest kan ik noch deze tijd niet weten.

Gestalte.

Waterweegbree is een schoon kruid met vette groene bladeren en de weegbree, zoals aangetoond, niet zeer ongelijk is, dat gewint lange stengels met veel zijscheuten in de hoogte, die dragen kleine witte met weinig purperkleur vermengde bloempjes waaruit zo ze afvallen worden schone knopjes, daarin brengt het zijn zaden.

Zijn groeiplaats.

Groeit in de meren, plassen, moerassen en sloten overal.

Tijd.

Bloeit in zomer en vooral in juni en in juni.

De natuur en samengesteldheid.

De wortel is koude en droge natuur zoals de weegbree, dan ze naar de smaak de weegbree wortel niet ongelijk is.

De kracht en werking.

Kikkerlepel of waterweegbree wordt voor andere kruiden geloofd en ervoor getrokken hitte te lessen en zwellingen neer te leggen waaruit men goed afnemen kan dat dit kruid naar de kracht ook de weegbree niet ongelijk is. Derhalve onnodig van zijn werking meer te schrijven.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>